

Grajski vrtnar

Osebe

Maksimilijana, grofica na Tustanju

Helena, mati grofica

Vrtnar, star okrog 30 let

Oskrbnik, strogega videza

Julijana Baumgarten, grofica z Belneka

Hans Baumgarten, sorodnik moža belneške grofice

Petazzi, bogat trgovec iz Trsta

Apel, potujoči slikar

Ana, spletična z Belneka

Pavlek, grajski hlapec

Dore, hlapec

Neža, dekla

Mica, potovka

Matic, deček

Srečko, deček

Prvo dejanje

Atrij gradu Tustanj. V sprednjem delu atrija oder, na katerem je grofičin salon. V sredini zofa, na levi strani pisalna miza in stol. Pred odrom (na desni strani odra pred vhodom v salon) grajski vrt s klopco.

Maksimilijana: *(Sedi za pisalno mizo, računa, piše in zaskrbljeno premišljuje.)* Ne vem, kako naj se izkopljem iz tega. Mati so vedeli, zakaj so mi prepustili ta grad, ki je nadvse bogat – z dolgovi.

Luka: *(Potrka na vrata salona. Nekaj skriva za hrbtom.)*

Maksimilijana: Naprej.

Luka: Dober dan, milostljiva gospa. Nekaj sem vam prinesel.

Maksimilijana: Res? Kaj bo dobrega?

Luka: Zares bo dobro, da si boste kar prste oblizovali.

Maksimilijana: Ali si spet ujel kakšnega zajca?

Luka: Danes še ne. Pač pa sem vam prinesel v pokušnjo letošnji prvi med. *(Ji pomoli lončeno posodo.)*

Maksimilijana: *(Pomoči prst v med in polize prst.)* Odličen je. Dober med si pridelal.

Luka: In koliko ga je. Za vas bom prihranil najboljšega. *(Jo pomenljivo pogleda.)*

Maksimilijana: Oh, Luka, ti si res dober človek. Pa še odličen vrtnar in lovec, sedaj pa še čebelar. Srečna ženska, ki te bo dobila.

Luka: Ali to resno mislite ali to samo tako govorite?

Maksimilijana: Zakaj ne bi resno mislila? Vedno se izkažeš.

Luka: Pa vseeno nisem dovolj dober, ker nisem bogat.

Maksimilijana: Nekateri so zelo bogati, po žepu mislim, v glavo in srce pa prava revščina.

Luka: Vi že veste.

Neža: *(Potrka na vrata salona.)*

Maksimilijana: Naprej.

Neža: Gospa Maksimilijana, Grofica Julijana Baumgarten z Belneka so prišli na obisk. Ali jih boste sprejeli?

Maksimilijana: *(Malo zmedeno.)* Belneška gospa so prišli? Sedaj jih pa že kar precej časa ni bilo k nam.

Neža: Saj tudi vi nikamor ne greste, zato pa tudi druga gospoda ne prihaja več k nam.

Maksimilijana: Kako pa naj sprejemam obiske v tej revščini? Ali naj vsi izvedo, da pri nas vse razpada?

Luka: Saj tudi drugi ne živijo v izobilju. Tisti lepi časi so minili.

Neža: Ali jo boste sprejeli?

Maksimilijana: Počakaj malo, da se uredim. Potem jo pripelji. *(Se pogleda v ogledalo in počese ter popravi skromno obleko.)*

Luka: Grem, še veliko dela me čaka. *(Odide.)*

Neža: *(Odide proti vhodu in se vrne z gospo in njeno spletično. Potrka na vrata salona.)*

Maksimilijana: *(Prijazno in odločno.)* Kar naprej!

Neža: Gospa Julijana Baumgarten z Belneka. *(Povabi gospo in gospico v salon.)*

Maksimilijana: Pozdravljeni, gospa Julijana, kako sem vesela vašega obiska.

Julijana: Tako sem vas že pogrešala, da nisem več zdržala doma. Dejala sem si, da moram pogledati, kaj se dogaja pri naših sosedih.

Maksimilijana: To je pa lepo, da ste se spomnili na nas. Neža, prinesi no čaj in kaj sladkega za pod zob.

Neža: *(Se rahlo pokloni in gre iz salona.)*

Julijana: Ali ste kaj bolni, da vas ni nič videti? Včasih ste prišli vsaj na Drtijo k maši, sedaj pa že nekaj časa ni nobenega glasu o vas. Hudo me je že skrbelo. Kako pa so mati Helena?

Maksimilijana: Vedno malo bolehn, za komando pa še vedno pri močeh.

Julijana: To pa rada verjamem. Ali vam niso izročili vsega gospostva?

Maksimilijana: *(Pogleda proti spletični.)* Ali vas še zanima naš klavikord? Včasih ste prav radi nanj zaigrali. Če želite, lahko stopite v naš gornji salon in zaigrate, da se ne boste dolgočasili ob najinih resnih pogovorih.

Ana: Z veseljem, samo če dovolite. Tako dobrega klavikorda, kot je vaš, nimajo nikjer. Ali res lahko nanj zaigram?

Maksimilijana: Seveda. Neža, *(Prinese v sobo čaj.)* kar pelji gospico Ano v gornji salon.

Ana: Hvala, gospa. Zelo ste prijazni. *(Vstane in gre z Nežo.)*

Julijana: Oprostite moji radovednosti.

Maksimilijana: Saj vam povsem zaupam, le za služinčad je bolje, da vsega ne ve.

Julijana: Seveda, vendar se na Ano lahko povsem zanesete.

Maksimilijana: Veste, pri nas ni lahko. Mati Helena so mi res prepisali vso gospostvo, za kar sem jim nadvse hvaležna. Izgovorili so si le stanovanje in 1000 goldinarjev.

Julijana: To je pa lepo in ni preveliko breme za vaše posestvo.

Maksimilijana: Ko bi bilo samo to, bi že še šlo. Tako pa se pri nas vlečejo še dolgovi iz časov, ko je bil oče gospodar in je zakvartal vse, kar mu je prišlo pod roke. Se spomnite naše knjižnice? Skoraj nič ni ostalo od nje. Najprej krava za kravo, potem so prišli na vrsto konji, potem pa še knjiga za knjigo in še marsikaj drugega. Še sreča, da so materi izročili gospostvo za 40.000 goldinarjev, s tem da so mati prevzeli dolgove za 32.000 in še nekaj goldinarjev. Iz svoje dote so precej dolgov odplačali, toda vsega niso uspeli.

Julijana: Ste pa bili pogumni, da ste vse to prevzeli. Še posebej sedaj, ko je tudi tlaka odpravljena.

Maksimilijana: Pogumna ali pa naivna. Saj veste, da se je takrat pri nas ustavljalo kar nekaj bogatih snubcev. Vse pa je zanimalo samo moje premoženje. Ko pa so izvedeli za naše dolgove, jih ni bilo več blizu.

Julijana: Ali vam lahko kako pomagam?

Maksimilijana: Bi radi prevzeli moje dolgove ali mi pripeljali bogatega snubca?

(Obe se zasmejeta.)

Julijana: Kar se tiče dolgov, tudi pri nas ni več tako, kot je bilo in komaj svoje sproti poravnavamo. Tlake ne moremo več zahtevati, kmetje ne oddajajo redno desetine, ker je bilo nekaj slabih letin. Ne moreš jih vreči v ječo kot nekoč. Pa še tu in tam slaba kupčija in se znajdeš v dolgovih.

Maksimilijana: Odkar se zavedam svojega življenja, sem rasla z dolgovi in prepiri zaradi tega. Grad mi je samo v breme. Vendar je to moj dom. Edini dom.

Julijana: Morda pa lahko priporočim dobrega snubca.

Maksimilijana: Oh, koliko jih je že bilo. Nobenemu več ne zaupam.

Julijana: V naših krajih se pravkar mudi sorodnik mojega moža, ki se prav tako piše Baumgarten, Hans Baumgarten. Nič ne bi bilo narobe, če bi vaju seznanila. Jutri ga pričakujemo na Belneku. Proti večeru bi se lahko povsem slučajno ustavila še pri vas, ko bova že na ogledu graščine v Češnjicah. Kupuje posestvo, rad pa bi spoznal tudi naše kraje in zanimive sosede. Povem vam, da ne bi bil slaba partija.

Maksimilijana: Ne delam si prevelikih obetov.

(Iz zgornjih prostorov se zasliši lepa melodija, ko Ana igra na klavikord.)

Maksimilijana: Kako čudovito igra. Po dolgem času se pri nas spet sliši življenje. Pojdiva v gornji salon. *(Vstaneta in gresta po stopnicah v gornje nadstropje. Medtem je melodija vedno glasnejša.)*

Helena: *(Pride z leve v salon. Pogleda prazne skodelice in se jezi.)* Sprejema obiske, name pa pozabi. Le kaj jo je pičilo, da tako veselo igra. Ko bi le imela kakšen razlog za to.

(Se usede k pisalni mizi in gleda papirje, zmajuje z glavo.)

(Z dvorišča pride oskrbnik in potrka na vrata salona. Helena se ustraši in papirji ji padejo iz rok. V ozadju se še vedno sliši igranje na klavikord.)

Helena: Naprej!

Oskrbnik: Dober dan, mama Helena.

Helena: Dober dan! Kaj bo dobrega, oskrbnik?

Oskrbnik: Z gospo Maksimiljano moram govoriti. Gradu se ne piše nič dobrega.

Helena: Saj sem vedela. Ta prekleti grad! Kolikokrat sem ga že preklela, z njim pa tasta Ignaca, ki ga je kupil od Lichtenbergov. Potem pa še mojega moža Jožefa Scario, ki ga je podedoval, potem pa skoraj zakvartal. Če ne bi bilo moje dote, bi bili na cesti.

Oskrbnik: Gospa Helena, mogoče pa bi se našla rešitev. Pripeljem lahko moža, ki ima kar nekaj pod palcem in vam bo pomagal.

Helena: Bi bil pripravljen poročiti našo Maksimilijano? *(Prst pomoči v med in ga oblizne ter čaka na odgovor.)*

Oskrbnik: Vse bi se dalo dogovoriti. Trgovec Petazzi iz Trsta ima veliko pod palcem. In tudi dovolj uglajen je za našo gospodično Maksimilijano.

Helena: S čim pa trguje ta Pezdaci?

Oskrbnik: Petazzi! Z umetninami, nepremičninami, konji, skratka, prodate lahko vse, kar vam srce poželi.

Helena: Ti bi tako vse prodal, samo da pade od kupnine kaj v tvoj žep.

Oskrbnik: Mati Helena, doslej ste me vedno prosili, naj pripeljem kupca, ko je bilo treba poravnati dolgove.

Helena: Saj drugega mi nisi znal svetovati kot to, kaj naj prodam.

Oskrbnik: Pripeljem Petazzija ali ne?

Helena: Pripelji tega Pezdacija, samo Maksimilijani ne povej, kakšne načrte imava.

Oskrbnik: Saj nisem od včeraj! Pa zbogom! *(Odide.)*

(Klavikord preneha igrati. Na balkonu se pojavijo Maksimilijana, Julijana in Ana ter se pogovarjajo.)

Julijana: Kako lepo je bilo danes pri vas. Večkrat se moramo obiskati. V teh hudih časih je to še bolj pomembno kot prej, ko se nam je vsem predobro godilo in tega nismo znali ceniti.

Maksimilijana: Že dolgo mi ni bilo tako lepo. Zahvaljeni za obisk. Jutri se pa le spet oglasite.

Julijana: Z veseljem. Bodite pripravljeni na imenitnega gosta.

Maksimilijana: Se bom potrudila.

Ana: Zahvaljeni, gospa Maksimilijana, da sem lahko zaigrala na vaš imenitni klavikord.

Maksimilijana: Tudi meni je bilo v veselje. Še večkrat pridite in zaigrajte, dokler je še pri hiši.

Ana: Sedaj bom večkrat priganjala gospodarico k vam na obisk.

Julijana: Zbogom. Se vidimo jutri.

(Se poslavljajo na balkonu. Med tem pa pride čez dvorišče popotnik, slikar s popotno torbo in slikarsko opremo. Zavpije.)

Apel: Ali je na tem imenitnem gradu kdo doma? Dober dan, Bog daj!

Maksimilijana: Dober dan, popotnik. Kaj pa je vas prineslo k nam?

Apel: Že vidim, da sem ravno prav prišel. Toliko lepih gospa vidim tam zgoraj. Škoda bi bilo, da ne bi apel ovekovečil vaše lepote.

Maksimilijana: *(Julijani.)* Kaj pa je to Apel?

Julijana: Brala sem eno pesem od tega dr. Fig figa, ki je pred kratkim umrl, Apel in čevljar. Zdi se mi, da je mislil slikarja.

Maksimilijana: Še tega sedaj potrebujem. Pridita z menoj, da se ga skupaj znebimo. *(Zavpije slikarju.)* Počakajte, pridemo dol! *(Se spustijo po stopnicah na dvorišče.)*

Apel: Pozdravljene gospe. Od vaše lepote zaslišal sem davi in sem se odpravil proti vašemu čudovitemu gradu.

Maksimilijana: Nikar ne pretiravajte, saj vsi vemo, da je grad potreben prenove ali pa rušitve.

Apel: Milostna gospa, tega pa ne smete govoriti. Iz vaših lepih ustec pa ne smejo priti tako žaljive besede o tem častitljivem gradu. Tu je zapisana zgodovina, tu so bivale gospodične mične, iz rodbine Lichtenbergov izhaja papež Inocenc.

Julijana: Gospa Maksimilijana to vse dobro ve in ni tako resno mislila.

Apel: Hvala Bogu, ker sem se že ustrašil.

Maksimilijana: Želite kos kruha in vode?

Apel: Oh, gospa. Kruh in voda sta vredna največjega spoštovanja. Toda jaz sem umetnik, meni veliko več pomeni lepota, pesem, duh preteklosti in plemenitost. In sedaj ko vidim toliko lepote na enem mestu, res ne morem oditi, ne da bi vas naslikal. *(Iz malhe začne jemati čopiče in barve, postavi stojalo, ...)*

Maksimilijana: Gospod, kako se že imenujete?

Helena: *(Odpre vrata salona in posluša pogovor.)*

Apel: Kar Apel mi recite. *(Postavlja naprej.)*

Maksimilijana: Poslušajte! Vaša prizadevanja so zaman. Ne morem vam plačati. Še za bolj nujne stvari nimamo denarja, kaj šele za slikarje.

Apel: Nič ne de, gospa, dovolj mi je vaša bližina in milostni pogled, pa vam narišem takšen portret, da ga bodo občudovali naslednji rodovi še dolga stoletja.

Helena: Pa mene naslikajte, če ona noče. Tudi moja tašča Ivana Scaria, rojena Widmayer, ima svoj portret. Zakaj ga ne bi imela tudi jaz, Helena Scaria, rojena Jančigaj. Nekam pa moram tudi jaz dati svoje prihranke. *(Apelu.)* Kdaj začneva?

Apel: Milostljiva gospa, lahko takoj!

Helena: Kar pridite v salon. Tukaj je boljša svetloba.

(Apel pograbi svoje orodje in stopi v salon, kjer ga znova razpostavi. Helena se usede na stol, slikar ji daje navodila, kako naj sedi. Potem začne z delom.)

Maksimilijana: Že od nekdanj je bila ljubosumna na tisti portret svoje tašče, ki visi v zgornjem salonu. Očetu je očitala, da nima niti toliko denarja, da bi jo obesil na steno. *(Se zasmeji.)*

Julijana: Pustite ji to veselje, boste imeli vsaj nekaj časa mir pred njo. Sicer pa je zaradi očetovega kvartanja in zapravljanja kar veliko pretrpela.

Maksimilijana: Saj nič ne rečem. Samo ko ne bi imeli takšne stiske pri hiši.

Julijana: Tudi to bomo rešili. *(Ji pomežikne.)* Sedaj pa zbogom! *(S spletično odideta.)*

Maksimilijana: *(Se usede na klopco in potrta razmišlja.)*

Luka: *(Pride grajski vrtnar z rožo v rokah. Se ustavi pred gospo.)* Zakaj so pa naša grofica tako zaskrbljeni?

Maksimilijana: *(Se ga najprej ustraši.)* A, ti si, Luka. Saj veš, kaj mi dela skrbi. Sedaj pa še ta slikar pri hiši. Mati bodo zahtevali svoj denar. Kje naj ga dobim?

Luka: Nobena juha se ne poje tako vroča, kot se skuha. Imam nekaj predlogov za izboljšanje stanja, samo če me boste poslušali.

Maksimilijana: Zadnje čase še samo tebi zaupam. Oskrbnik bi samo prodajal, dokler ne ostanemo brez vsega. Kaj bomo pa potem?

Luka: Že večkrat sem vam rekel, da bodo domači hlapci morali začeti boljše delati. Prej ko so kmetje hodili na tlako, so bili samo priganjači, zato so bili pravi gospodje. Sedaj pa ko kmetov ni več, bi pa kar poležavali v senci. Če mi daste vaše privoljenje, jih bom pa jaz nagnal k delu.

Maksimilijana: Prav imaš, Luka. Ta oskrbnik se sploh ne meni za delo, samo neke trgovce in prekupčevalce mi vodi v grad.

Luka: Seveda, ko pa vsakemu prav poceni prodate, zato pa še on pokasira svoj delež.

Maksimilijana: Kako pa naj vem, kakšna je prava cena? Saj mi vedno on predlaga, koliko je kaj vredno.

Luka: Vedno vam predlaga pod ceno, ker bolj skrbi zase kot za vas.

Maksimilijana: Kaj naj storim? Tako nemočna sem. Na koga naj se zanesem v tem prevarantskem svetu?

Luka: Še nikoli vam nisem slabo svetoval. *(Malo pomisli in negotovo doda.)* Moje misli so vedno pri vas.

Maksimilijana: *(Tudi v rahli zadregi.)* Res je, če ne bi bilo tebe, bi zadnja krava že zdavnaj šla iz hleva. Kako pa je kaj z novim čebelnjakom?

Luka: Gospa Maksimilijana, že naslednje leto bomo pridelali toliko medu, da bomo lahko z njim oskrbeli pol Ljubljane. Potem pa na voz naložimo še zelenjavo z našega vrta in bo Pavlek lepo z vozom peljal v Ljubljano na tržnico. Sedaj pa samo postopa naokrog in si uši obira.

Maksimilijana: Kaj pa naj naredim z gradom? Povsod že zamaka.

Luka: Prva investicija bo nova opeka. Toliko bomo že pridelali. Potem pa gremo naprej!

Maksimilijana: Oh Luka, odkar si ti pri hiši, imam še malo upanja za naš grad, sicer bi že zdavnaj vse skupaj prodala.

Luka: Če boste bolj poslušali mene kot vašega oskrbnika, gradu ne bo potrebno prodati. Le meni verjemite! Z veseljem se bom potrudil. Za vas vedno! *(Ji poda rožo, jo zapeljivo pogleda in odide)*

Maksimilijana: *(Jo ogleduje, gleda za Lukom, premišljuje in počasi vstane ter odide.)* Škoda, da je le vrtnar!

(Odideta tudi slikar in Helena.)

(Grajsko dvorišče. Pavlek pripelje dva otroka na cizi. Privezana sta z vrvjo in poskušata zbežati.)

Pavlek: Kar počakajta, da vaju izročim našemu oskrbniku. Vaju bo tako povlekel za ta sladke, da bosta imela vrat kot konj. *(Se privoščljivo smeji in vleče cizo v ospredje. Vpije.)* Neža, pridi ven, ti nekaj pokažem.

(Pride Neža z metlo v roki in se začudi.)

Neža: Ali nimaš drugega dela, kot uboge otroke preganjati?

Pavlek: Kje je oskrbnik, da jima pokaže, kje so zvezde?

Neža: Po opravkih je šel. Kaj sta pa naredila, revčka?

Matic: Nič. Samo mimo češnje sva šla.

Pavlek: Kaj pa lažeš, mulc! Če bi šel samo mimo, ne bi od strahu s češnje padel.

Srečko: Vi ste ga z veje stresli, da bi se kmalu polomil. Grdi ste.

Pavlek: Zdaj boš pa še nesramen, mulc. Samo poglej se, kakšen si okrog ust, pa še reci, da nisi češenj kradel!

(Prisopiha stara potovka Mica in vpije.)

Mica: Da te ni sram, kako delaš z ubogimi otroki. Fej, fuj, pes naj te poščije!

Pavlek: Poberi se, potovka nesramna. Ti si jih pa poslala v tujo češnjo, da sta zate kradla.

Mica: Ubogemu popotniku še malo sline ne privoščiš. Samo žejo sem si hotela pogasiti, pa sta ta dva fantiča nabrala pest češenj zame. Boš imel ti kaj manj plačila zaradi tega?

Pavlek: Plačilo gor ali dol, jaz moram delati za gospodarje.

Mica: Pa pokliči gospo Maksimilijano, da ona razsodi. Že velikokrat mi je dala kruha in mošta, pa mi teh nekaj češenj ne bi oprostila.

Pavlek: Zato pa nam gre čedalje slabše, ko nas takšni lenuhi zažirajo.

(Na balkonu se pojavi grofica Maksimilijana.)

Maksimilijana: Kakšno vpitje pa je zdaj to?

Matic: Saj ne bom več! Obljubim, da ne bom!

Srečko: Tudi jaz ne bom več! Obljubim, samo ne očetu povedati! *(Proseče in jokaje.)*

Maksimilijana: Moj Bog, otroka, kaj pa sta ušpilala, da sta kar privezana na cizi?

Mica: Gospa Maksimilijana, otroka nista nič kriva. Mene kaznujte, če boste presodili, da smo storili greh.

Pavlek: Gospodarica, ta dva mulca sem zalotil na naši hrustavki, ki bi jo moral obrati za prodajo. Ta stara pa ju je poslala gor.

Mica: Samo eno pest sem prosila, ker sem bila močno žejna, pa tudi jedla že od včeraj nisem nič.

Maksimilijana: Pavlek, takoj odveži uboga otroka. Zaradi nekaj češenj pa ja ne bomo otroke privezovali in topli. Počakajte, takoj pridem dol!

Pavlek: *(Nejevoljno odvezuje otroke.)* Ni čudno, če bo vse skupaj propadlo, ko pa kar vsakemu, ki se spomni, nekaj šenkujemo.

Neža: Veš kaj, zaradi teh češenj pa ne bomo propadli. Prej zaradi tvoje lenobe. Kako moreš biti tak do ubogih otrok in revežev? *(Pomaga odvezovati in boža otroka.)*

Mica: Saj sem vedela, da je vaša gospa dobrosrčna.

Neža: Pa še res je, zato jo pa ta hlapec tako izkorišča. Samo jedel bi in druge preganjal.

Pavlek: A zdaj sem pa grd zato, ker sem branil domačo posest, ko so tatovi delali greh. Na tem svetu pa gre res vse narobe.

Neža: Zate bo šel svet v pravo smer, ko se bo delo k tebi sklanjalo in ne ti k delu.

Pavlek: Kaj pa ti tako velikega narediš, ko nosiš čaj gospe in tole metlo vrtiš desetkrat bolj počasi kot jezik! Danes mi še malice nisi prinesla.

Neža: Si je še tudi nisi zaslužil, da veš!

Maksimilijana: *(Prinese tri kose kruha v košarici in vrč mošta.)* Vas pa že dolgo ni bilo pri nas. Tu imate nekaj za pod zob in malo mošta. Tudi vidva imata tukaj malo kruha. Eno nalogo pa imam za vaju, preden vaju spustimo od tod.

Matic: Kaj pa? Vse bom naredil, kar boste rekli.

Maksimilijana: Vidva znata lesti po drevesih. Poglejta, tukaj imam prazno košarico. Letos še nisem poskusila naših hrustavk, ker naši hlapci... Naberita polno košaro češenj, zraven pa se jih še pošteno najejta, pa še tej potovki dajta nekaj za v malho.

Srečko: Ne boste povedali očetu in župniku, da sva kradla?

Maksimilijana: Če se bosta lepo pokesala in opravila to nalogo, pa ne bom povedala.

Matic: Ali greva kar takoj?

Maksimilijana: Seveda. Pospremim vas do tja, da vidim, kako polna je češnja.

(Otroka poskočita in zavriskata, vzameta košaro in stečeta z dvorišča. Grofica spremlja potovko.)

Mica: Vi ste tako dobri, grofica. Sedaj sem namenjena na Zasavsko Sveto goro. Bom molila za vas in vaš grad, da ga razbojniki ne napadejo. Menda se klati naokrog neka tolpa, ki ropa gradove.

Maksimilijana: Pri nas ni veliko za vzeti. Vseeno pa zmolite zame kak očenaš, da se stvari prav uredijo.

Mica: Bom, seveda bom... *(Odideta z dvorišča.)*

(Pavlek se usede na cizo in si obira uši, se preteguje in praska.)

Pavlek: Neža, boš že prinesla kaj za pod zob ali bom moral še kar naprej čakati?

Neža: *(Pride s kosom kruha in skodelico mleka.)* O ti gnida salamenska, samo jedel bi in se praskal. Kaj si pa danes že naredil, razen tega, da si otroke preganjal?

Pavlek: Če ne bi bilo mene, ti tudi tega mlekca ne bi mogla skuhati.

Neža: Sedaj ko imamo samo eno kravo, imaš pa res veliko dela.

Pavlek: Če ne bi bil Luka tako siten, še te ne bi več imeli. Takoj bi bilo bolj lušno. Pa se kar naprej vtika v moje delo, kot da bi bil hlevar in ne vrtnar.

Neža: Ko ne bi bil ti tako len, se mu ne bi bilo treba ukvarjati s štaljo. Samo poglej, kako nam na vrtu vse uspeva, odkar on daje komando.

Pavlek: Za komando je dober, dela pa bolj malo, ker je gosposki vrtnar.

Neža: Dobra komanda je pol dela. Ti pa komand ne poslušaj, zato ti pa tudi delo ne gre od rok.

Pavlek: Kaj pa to tebe briga. *(Se privošljivo smeji.)* Le počakaj, tudi ti boš imela kmalu več dela. Hahaha... Bomo videli, če bo na vrtu še tako dobro uspevalo. *(Nekaj naklepa. Neži vzame iz roke kruh in mleko ter začne srebati iz skodele.)*

Neža: Tako požrtnega hlapca, kot si ti, pa še nismo imeli. *(Odide.)*

Pavlek: Boš že dobila svojo porcijo, samo počakaj še malo. Dovolj mi je tega. *(Kruh vtakne v žep in šepaje odide.)*

Drugo dejanje

(Grajski zvonovi zazvonijo. V salon prideta Helena in Apel ter se znova pripravita na slikanje.)

Apel: Gospa grofica, lepa Helena. Ali poznate zgodbo o lepi Heleni, ki so jo ukradli, zato je prišlo do vojne med Trojanci in Grki?

Helena: Vi ste tako razgledani. Pa koliko lepih pesmi poznate. Kdo je že napisal vse te pesmi, ki jih kar naprej godlate?

Apel: Pred kratkim preminuli France Prešeren. Dr. France Prešeren iz Vrbe Na Gorenjskem. Tudi njemu je bila ljubezen v pogubo, tako kot meni. *(Začne peti.)*

Luna sije,
klad'vo bije,
trudne pozne ure že;
pred neznane srčne rane
meni spati ne puste. *(Ponovi.)*

Helena: To pesem sem pa že nekje slišala. So pravili, da jo je zložil neki gospod iz Ljubljane, ko je bil v gostilni v Moravčah. Menda se je družčina nažlampala, da so kar pod klopmi ležali, on pa je skladal pesmi.

Apel: Ja, gospa Helena. To je storila nesrečna ljubezen. Pesnik jo je utapljal v kozarčku, pa je vedno znova priplavala na površje s kakšno novo pesmico. *(Mrmraje nadaljuje...)* Ti si kriva, ljubezniva...

(Prihajajo gospa Maksimilijana, gospa Julijana s spletično in gospod Hans Baumgarten, ki govori z nemščino popačeno slovenščino.)

Maksimilijana: Grof Bervar s Češnjic res ni preveč družaben.

Julijana: Poleg tega pa je imel ravno že drugega kupca, gospoda Julija Wurzbacha.

Maksimilijana: Grof Bervar je bil komaj slabih deset let gospodar na Češnjicah. Ta grad pa res menjava lastnike kot za šalo.

Julijana: Tudi naš Leopold ga je še isto leto prodal tvojemu tastu, ki pa ga je že naslednje leto prodal Ferdinandi Gorupp- Besanetz, vdovi tajnega svetnika in topničarskega mojstra.

Hans: Meine Güte! Oh, kako lep grad. Schön, wunderschön. Pa tako lepi Berge, hočem reči hribi, ki se vidijo od tu. O, du lieber Gott! Schön, sehr schön.

Maksimilijana: Naš grad stoji res na lepem kraju. Tudi polja nam bogato obrodijo. Vrtnarija nam dobro uspeva, novi vrtnar pa je uvedel še čebele, ki imajo tukaj res obilo dobre paše.

Hans: Kaj je to vrtnarija? *(Težko izgovori.)*

Julijana: Der Garten, die Gärtnerei. Sie haben einen guten Gärtner.

Hans: Ach, so. Kaj pa Pferde, konje. Koliko jih imeti na gradu?

Maksimilijana: *(V zadregi.)* Trenutno jih imamo...

Julijana: Ali jih niste dali v rejo na Krumperk? *(Na skrivaj pomežikne Maksimilijani.)*

Maksimilijana: Seveda, dali smo jih v rejo, ker imajo tam več prostora v hlevu in dobre konjarje.

Hans: Meine Güte! Schön, sehr schön.

Julijana: *(Pridejo že do vhoda v salon, vstopijo. Apel še vedno slika mamo Heleno v najboljši obleki.)*

Maksimilijana: Gospa mama, naj vam predstavim gospoda Hansa Baumgartna, sorodnika moža gospe Julijane z Belneka.

Helena: Kako lepo, da ste prišli k nam na obisk. Veste, jaz sem trenutno zelo zaposlena. To je moj apel, ki riše moj portret.

Hans: Küß die Hand. *(Ji poljubi roko.)* Klanjam se, gospa baronica.

Apel: Se priporočam, gospod Baumgarten.

Julijana: Grofica Helena, gospod je tako omikan in cenjen v svoji deželi, kljub temu pa rad prihaja na Kranjsko, ker mu tukaj zelo dopade. Nameraval je celo kupiti češenjski grad, pa je že prodan.

Helena: *(Potiho Julijani, medtem ko se Hans pogovarja s slikarjem.)* Je samo fin ali ima tudi kaj pod palcem?

Julijana: *(V zadregi.)* Vaš grad mu je zelo všeč.

Helena: Kaj pa Maksimilijana?

Hans: Gospa baronica, vaš portret bo wunderschön. Tako mladostni ste in so nett.

Helena: Pa frei tudi! *(Se pomenljivo namuzne.)*

Maksimilijana: Gospoda Hansa zanima naš klavikord, ker je velik ljubitelj glasbe. Pojdimo v gornji salon, da ga boste preizkusili in se sami o tem prepričali. *(Odidejo po stopnicah. Čez nekaj časa se v ozadju sliši glasba.)*

Helena: Morda pa se bo le vnel za našo Maksimilijano.

Apel: *(Riše naprej in zraven recitira.)*

Roža, rosa ino mana
vaša je mladost, dekleta!
Svet'jem, naj ne bo zaspana,
ki cveto ji zlata leta.

(Čez dvorišče prihajata oskrbnik in trgovec. Se pogovarjata. Po hodniku pride Luka in se skriva za steber ter prisluškuje pogovoru.)

(Klavikord glasneje igra, potem spet tiše.)

Oskrbnik: Slišiš, kako lepo zveni klavikord. Menda nima para na Kranjskem. Prejšnji lastnik ga je že zastavil, pa ga je njegova žena, grofica Helena, zamenjala za brejo kobilo. Maksimilijana pa ni tako nadarjena za igranje, stiska je pa huda.

Petazzi: Ma signore, koliko mislite, da ji ponudim?

Oskrbnik: Če ji daste v vrednosti ene krave, bo povsem zadovoljna, ker je zadnja krava v hlevu že zastavljena. Tako bi jo lahko sama obdržala. Za dobro odškodnino vam pomagam speljati ta posel.

Petazzi: Bene, signore. Ali je še kaj vrednega v gradu? Kakšna umetnina, slika, porcelan, ...?

Oskrbnik: Porcelana je kar veliko, med njim tudi krožniki z motivi, datumi in kraji Napoleonovih zmag. V kapeli je neki križev pot. Gradu ga je podaril nekdo iz rodbine Lichtenbergov, ki je postal papež Inocenc. V salonu je tudi portret tega papeža.

Petazzi: Tre bene. Papa Inocenco. Tre interessante. Kaj pa il castello? Bi prodala tudi grad?

Oskrbnik: Mogoče vam bo pa grofica všeč in lahko dobite grad kar zastonj in še nevesto po vrhu.

Petazzi: Jaz sem libero. Ma una amorosa, ljubica, na Kranjskem, perche no?

Oskrbnik: Ljubica vam skrbi za grad, vi pa še naprej trgujete.

(Potrka na vrata salona.)

Helena: Naprej!

Oskrbnik: Dober večer, grofica. Pripeljal sem trgovca iz Trsta, gospoda Petazzija.

Petazzi: Buona sera. Dober večer, cara signora.

Helena: Dober večer, gospoda. *(Slikarju.)* Samo malo počakajte, da pokličem Maksimilijano. Saj bi radi z njo govorili, kajne?

Apel: *(Ogleduje prišleke in popravlja sliko.)*

(Petazzi ogleduje sliko in se po tiho pogovarja s slikarjem.)

Oskrbnik: Najprej pa z vami, saj se še spomnite, najinega pogovora.

Helena: Seveda, seveda. Ampak cena raste. Grofica Maksimilijana je v zgornjem salonu s plemenitim gospodom Hansom Baumgartnom in gospo Julijano z Belneka.

Oskrbnik: Kaj pa bi rad ta gospod Hans?

Helena: Ne vem. Ne vem, ali mu je všeč naš klavikord ali pa Maksimilijana. Morda pa vzame kar oba.

Oskrbnik: Tako se nisva domenila.

Helena: Veš kaj, kdor prej pride, prej melje. Kdor bolje plača, prej dobi. Človek mora biti praktičen. Je že tako preveč izbirala, leta pa tečejo.

Petazzi: Belissimo. *(Posluša pesem.)* Kako lepo igra. Ali ga lahko vidim?

Helena: Kako pa veste, da igra Hans? Mogoče pa igra naša Maksimilijana.

Oskrbnik: Gospod Petazzi je mislil na klavikord.

Helena: Aja. *(Pozvoni in zakliče.)* Neža, pelji gospodo v gornji salon.

Neža: Izvolite z menoj, gospoda. *(Odidejo na vrh v salon.)*

Apel: *(Slika naprej in sam sebi recitira.)*

Fante zbiraš si prevzetna,
se šopiriš, ker si zala;
varji, varji, da priletna
samka se ne boš jokala!

Helena: Kaj hočete povedati? Ali mislite, da ne morem nobenega več dobiti? Če bi hotela, na vsak prst po dva.

Apel: To pa rad verjamem. Vaše obličje je tako milo.

Obraz mili
tvoj po sili
mi je vedno pred očmi;
zdihujoče
srce vroče
vedno k tebi hrepeni.

(Helena se topi od zadovoljstva.)

Apel: Veste, ne morem brez Prešernovih pesmi. Nekoč sva se srečala pri Figovcu, ko sem ravno postavil na ogled eno sliko. Takrat je tudi zame napisal pesem Apel in čevljar.

Apel podobo na ogled postavi,
ker bolj resnico ljubi kakor hvalo,...

(Klavikord še glasneje zazveni, potem potihne.)

Luka: *(Se nasloni na steber na hodniku spredaj. Je razočaran in zaskrbljen.)* Le kaj bo iz tega? Vsi bi radi samo njeno premoženje. Uboga gospa! Ko bi se po mojih žilah pretakalo vsaj malo modre krvi, pa bi jo takoj zasnužil!

Neža: *(Priteče po stopnicah in se skoraj zaleti v Luka. Je zelo razburjena.)* O, si me prestrašil tukaj v temi.

Luka: Kam pa tako tečeš? Ali je spet kakšen ženin pred vrati?

Neža: Še nekaj hujšega se je zgodilo.

Luka: Kaj pa je lahko hujšega od tega, da hočejo grofico spraviti na kant?

Neža: Pri koritu, kjer imamo napeljšano vodo iz vodnjaka na hribu, sem hotela natočiti vodo, pa je pritekla samo rjava brozga, potem pa nič več.

Luka: Morda pa se je tista lesena cev kje zamašila?

Neža: (*Premišljuje.*) Kaj sta pa imela s Pavlekom?

Luka: S Pavlekom? Tako kot vsak dan, sem ga moral tudi danes nagnati v hlev, da je skidal gnoj in pomolzel tisto edino kravo, ki nam je še ostala.

Neža: Bojim se, da je on kaj ušpilal in zato voda ne teče več. Že včeraj je nekaj grozil, da bom imela več dela, tvoj vrt pa tudi ne bo več tako uspeval.

Luka: Ali ni že dovolj nesreče pri hiši, sedaj pa še ta Pavlek!

Neža: Poiščem ga in ga zlasam, da bo pomnil, kdaj je to naredil.

Luka: Če ga boš le še našla. Bojim se, da jo je ucvrl kam drugam. Že zdavnaj je odzvonilo in drugi hlapci so že vsi prišli s travnika.

Neža: Ko bi le šel, lenoba lena, pokvarjena!

Luka: Ja, Neža, tako zvestih služabnikov, kot sva midva, ni veliko. Kaj bi naredila, da pretentava tega oderuškega in koristoljubnega oskrbnika?

Neža: Tudi meni se zdi nadvse sumljiv. Sedaj je spet privlekel nekega Laha, ki se zgoraj v salonu slini okrog gospe Maksimilijane. Sorodnik gospe Julijane, Herr Hans, pa kar zavija z očmi in mu noče prepustiti klavikorda.

Luka: Oba si želita klavikord bolj kot Maksimilijano, ker vidita v njem samo goldinarje. Stara grofica pa bi gospo kar najraje prodala, samo da bi dobila denar za svoj portret.

Neža: Pa še slikarja zapeljuje, da je kar hudo.

Luka: In on?

Neža: On pa ji žvrgoli pesmice in piha na dušo, da bi čim dlje ostal na gradu.

Luka: Bog nam pomagaj! Neža, včasih mora biti služinčad bolj pametna od gospode. Treba bo narediti red!

Dore: (*Prihiti čez dvorišče ves zasopihan.*) Dober večer Bog daj.

Neža: Sosed Dore, ali se je v češenjski graščini kaj zgodilo?

Dore: Ah, pri nas je dolgčas. Vsi hlapci že odhajajo, ker se graščina prodaja.

Luka: Ali si nama to prišel povedat?

Dore: Ne. Iz gmajne sem šel in sem videl vašega Pavleka, kako je z rovnico kopal tam gori pri vodnjaku, potem pa je voda kar drla po bregu, on pa se je smejal.

Neža: Saj sem vedela, da je bil Pavlek.

Luka: Vedel sem, da je len. Da pa je še tako hudoben povrhu, tega pa nisem vedel. (*Odkimava, po premoru.*) Ali tudi ti iščeš novega gospodarja?

Dore: Kaj pa mi preostane drugega?

Luka: Ali znaš delati v hlevu in na polju?

Dore: Kako ne bi znal, saj sem že od malih nog hlapec. Samo ena stvar me skrbi. Prazna vreča ne stoji! Če je dosti dela, mora biti tudi zadosti jela.

Luka: No, to se ti vidi, da si cel silak. Grad je sicer zadolžen, hrane pa nam zaenkrat še ne manjka, hvala Bogu. Pa tudi kakšnega zajca ali srno znam ujeti za priboljšek. Grofica ne bo imela nič proti, če ti zamenjaš našega Pavleka.

Dore: Z veseljem. Lahko že jutri začnem.

Luka: Če hočeš, lahko že nocoj. Imamo kar precej dela.

Dore: Prav, pa ostanem kar nocoj. Ali greva na Cicelj iskat grajski zaklad?

Neža: Mislim, da Luka zdaj išče drugačen zaklad. Bojim se, da mu bodo tudi tega drugi ukradli.

Dore: Kako je že bilo s tistim zakladom, Luka? Povej, no, mene prav zanima, ko se pa toliko o tem govori.

Neža: Daj no, povej še enkrat!

Luka: Danes nisem najboljše volje za take zgodbe.

Dore: Lahko skupaj še enkrat poskusiva. Morda pa bova imela več sreče.

Luka: Prepričan sem bil, da sem v tisti jami na Ciclju našel grajski zaklad.

Dore: Zakaj ga pa nisi vzel?

Luka: Tako se je bleščalo iz jame, da me je kar oslepilo. Ampak bil sem sam. V jamo bi že še prišel, samo ven iz nje bolj težko.

Neža: Kar priznaj, da je bilo tudi malo strah.

Luka: Mene pa strah? Saj nisem takšen kot ti, ki še pred miško na mizo uideš.

Dore: Pa veš vsaj približno, kje je tista jama?

Luka: V tem je ravno največja težava. Označil sem smreko ob jami in šel na grad po pomoč. Toda ko smo se vrnili, smreke nisem več našel.

Dore: In tako si ostal revež.

Luka: Pa saj ne gre samo zame. Lahko bi rešil grad pred propadom.

Neža: Pa še gospa bi te vzela za moža.

Luka: Molči, baba! Kaj to tebi mar.

Neža: Saj vem, da se rada vidita. Samo mame Helene se oba bojita. In jezikov.

Dore: Veš kaj, če je pa tako, pa morava najti ta zaklad. In to čim prej!

Luka: Bojim se, da bo prepozno, četudi ga še nocoj najdeva. Dva kupca sta pravkar na gradu.

Neža: In tudi dva snubca.

Dore: Kaj ko bi se domislili kakšne zvijače, da se jih znebimo?

Luka: To ni slab predlog.

(Se zadovoljno pomenkujejo in odidejo. Glas klavikorda vedno glasneje in bolj jezno igra.)

Apel: *(V salonu še naprej slika gospo Heleno in ona vsa zaljubljena pozira.)* Gospa grofica, ..

Helena: Recite mi kar Helena, saj sva že čisto domača.

Apel: Gospa Helena, vaš portret bo največja dragocenost v tem gradu, ko bom postal slaven. Zato ga nikar ne prodajte, ampak skrbno varujte pred takšnimi, kot je gospod Petazzi. Ti trgovci poceni kupujejo od ljudi, ki so v stiski in ne poznajo prave vrednosti umetnine, potem pa drago prodajo naprej. Meni verjemite, vsi so enaki. Poznam take tiče.

Helena: Ali ste že videli portret papeža Inocenca in njegov križev pot, ki ga je podaril za grajsko kapelo?

Apel: Takšne dragocenosti imate pri hiši?

Helena: Mislim, da bi prav to rad kupil Petazzi. Lahki so čisto nori na papeže in njihove slike.

Apel: Kar navijte ceno, vam bom pomagal.

(Klavikord utihne. Na balkonu se pojavi gospoda. V sredini grofica Maksimilijana, na eni strani Petazzi, na drugi Hans. Oba ji pihata na dušo. Julijana se pogovarja z oskrbnikom, Ana v ozadju.)

Hans: Meine Güte! Preljuba grofica, kako sem navdušen nad vašim klavikordom. So ein wunderschöner Klang. Kako zveni, kako poje.

Petazzi: Che bellezza. Bello, tre bello, bellissimo! Ne samo klavikord, ampak tudi vi ste čudoviti. Bella signora, bellissima. *(Ji poljubi roko. Hans ga kar malo odrine.)*

Hans: Meine Güte! Gospa Julijana mi je že veliko lepega povedala o vas. Tako lepa grofica potrebuje moža, da je ne bode strah, če roparji napadejo grad.

Maksimilijana: *(Je v zadregi.)* Gospoda, pojdimo v spodnji salon na čaj, da ga spijemo skupaj z grofico Heleno.

(Vsi prikimavajo, potrjujejo. Hans in Petazzi kar tekmujeta, kateri bo bliže grofice in kdo ji bo pomagal po stopnicah.)

(Medtem pa Ana igra na klavikord. Gospoda pride v salon, kjer slikar še vedno riše grofico Heleno. Neža prinese čaj. Julijana in oskrbnik se usedeta na zofo, Maksimilijana stoji v sredini, na eni strani Hans, na drugi Petazzi.)

Helena: Kdo pa igra?

Julijana: *(Pogleda naokrog.)* Gotovo moja spletična Ana. Prej ni prišla na vrsto, zato si je sedaj dala duška. Upam, da ni nič narobe, gospa Maksimilijana?

Maksimilijana: Naj kar igra, morda je danes zadnjič. *(Grofici Heleni.)* Mati, tukaj imam dva kupca. Kaj pravite na to, da prodamo naš klavikord. Vi ne igrate več, meni pa tudi igranje nikoli ni šlo dobro od rok.

Helena: Glede na to, da imaš dva imenitna kupca, ki zagotovo vesta, kako dobro zveni in kako dragocen je naš klavikord, jaz ne bi preveč pomišljala. Seveda, za pravo ceno.

Apel: *(Sam zase, vsi ga za trenutek pogledajo, potem utihne.)*

Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje!
Veselja dokaj strup njegov je umoril...

Oskrbnik: Kaj pa ta blebета? Kdo pa je tebe, podobar, kaj vprašal? Grofica Helena, ali ga ne morete vsaj sedaj, ko imamo imenitne goste in se sklepajo kupčije, odsloviti iz salona!

Helena: Ne, ne morem! Imava zelo pomembno delo, ki ga ne smeva prekiniti. Sicer se pa nikaner ne vmešavajte, da se ne bom razjezila in boste vi krivi, če bo namesto miline na portretu vidna moja jeza.

Maksimilijana: Nikar se ne prepirajta. Naš slikar je popoln umetnik. Na pamet zna vse pesmi pred kratkim umrlega pesnika Prešerna, ki je hodil tudi po Moravškem. Nikar mu ne zamerite. Kajne, gospod Apel?

Apel: *(Se pokloni grofici.)*

Od nekdanj lepe so Tuštanjke slovele,
al lepše od Maksimilijane *(Se obrne proti Heleni.)* in Helene bilo ni nobene,
nobene očem bilo bolj zaželene
ob času nje cvetja dekleta ne žene.

Hans: Meine Güte! Kako lep Gedicht. Popolnoma se strinjam s pesnikom.

Petazzi: Bella signora, vas bi moral narisati apel!

(Helena se namrdne in jezno ošvrkne Petazzija.)

Maksimilijana: Gospoda, spravljata me v zadrego.

Oskrbnik: Pustimo otročarije, ker imamo danes pomembnejše posle.

Julijana: Res je, noč je že skoraj tu in gospod Hans jutri odhaja na Štajersko po kupčiji. No, morda pa ne bo treba, če bo že nocoj tukaj dobro opravil.

Oskrbnik: Kaj če bi se tako zmenili, da gospod Baumgarten kupi klavikord, gospod Petazzi pa portret papeža Inocenca in njegov križev pot.

Maksimilijana: Pa saj tega sploh nisem nameravala prodati.

Oskrbnik: Gospa grofica, kaj vam pa bodo tiste stare slike na steni. Tukaj imate tega vašega apela, pa vam lahko za ta denar naslika vaš portret. Vi ste veliko lepši od papeža Inocenca.

Petazzi: Bella signora, papeži so v Roma, zato bolj spadajo na Laško kot v vaš grad.

Hans: Meine Güte! Gospa grofica, zakaj bi sploh prodajali nekaj, kar sploh ne želite prodati. Jaz kupiti vaš klavikord in ga pustiti pri vas. Potem priti večkrat na obisk k vam in nanj igrati, za vas igrati.

Petazzi: Bella signora, če biti jaz vi, raje prodati slike kot klavikord, ki je res velika dragocenost. Slike so tiho, nihče jih ne opazi, klavikord pa zveni, poje, in lahko zraven cantare.

Hans: Meine Güte! Vi mi prodate klavikord, potem pa skupaj pojeva schöne Lieder. Bom vsaj lahko večkrat priti k vam na obisk. Meine Güte!

Petazzi: Bellissima, tudi jaz priti k vam na obisk in gledati vas, vaš novi portret, papeža pa naj gledajo na Laško in molijo.

Apel: *(Sam zase.)*

Da le petica da ime sloveče,
da človek toliko velja, kar plača.
Sem videl čislati le to med nami,
kar um slepi z goljufijami, ležami!

Oskrbnik: Molči, ti ušivi podobar.

Helena: Pa saj samo pesmi recitira. In to zame, da veš!

Oskrbnik: Oprostite, gospa grofica, kar naprej nas obrekuje.

Julijana: Kdor ima čisto vest, se ne bo menil za te besede. Kajne, gospod Hans?

Hans: Meine Güte! Jaz nič razumeti.

Petazzi: (*Izvlače mošnjiček in ga potrese.*) Deset goldinarjev za papa Inocenco in deset za križev pot.

Helena: To je premalo. Apel, vi ste umetnik. Koliko je po vašem mnenju vreden portret in koliko križev pot?

Apel: O, gospa, če povem po resnici, se bo gospod oskrbnik še bolj razjezil name.

Helena: Saj boš samo resnico govoril. Ti vendar poznaš cene za take umetnine.

Oskrbnik: Kaj bo tak fičfirič sodil, ki samo čopič vrti in pesmice ponavlja kot papagaj. Pojma nima o trgovanju. Bo pa gospod Petazzi, ki vsak dan kupuje in prodaja, že bolje vedel, kakšne so cene v deželi.

Apel:

Slep je, kdor se s petjem ukvarja,
Kranjec moj mu osle kaže;
pevcu vedno sreča laže,
on živi, umrje brez dnarja.

Helena: Ti nimaš pojma o omiki, oskrbnik. Ali morda znaš eno samo pesmico na pamet? Ringa raja, ha? Apel, povej!

Apel: Če že vztrajate, gospa, bi rekel takole: Za Inocenca 50 goldinarjev, za Križev pot pa najmanj 60.

Helena: Tako se govori! To bo prava cena!

Petazzi: Scusi, signora. To ne more biti res! (*Živčno se praska in teška svoj mošnjiček.*) Toliko še nisem dal za noben portreto.

Oskrbnik: Grofica Maksimilijana, vidim, da vaša mati ne poznajo več pravih cen. Vi morate biti razsodni, sicer vam bodo vsi kupci ušli. Kajne, gospod Petazzi?

Petazzi: Si, si, ja. Ma, vero.

Julijana: Maksimilijana, če gospod ne more dati toliko, kot je resnična cena, naj pusti kupčijo. Saj ga v nič ne siliš. Je pa že bolje, da prodaš klavikord, še posebej zaradi tako ugodne ponudbe gospoda Hansa.

Oskrbnik: Kakšna ugodna ponudba? Slej ko prej bi klavikord šel od hiše, ko bi gospod Hans našel dovolj dobrega kupca. Saj vemo, kako je s tem.

Julijana: Ne poznate gospoda Hansa. On je olikan in plemenit človek. Kar obljubi, to tudi drži.

Apel:

Lani je slepar starino
še prodajal, nosil škatle,
meril platno, trak na vatlje,

letos kupi si graščino,...

Hans: Was hat ter gesagt? Kaj pravi?

Julijana: Nič o vas, dragi Hans. Samo pesem je spet recitiral. (*Proti Apelu in Heleni.*) Nehajte že, sicer me ne bo več v to hišo.

Petazzi: Bella signora, moja zadnja cena: 20 za portreto, 25 za Križev pot. Basta! Finito!

Oskrbnik: Res velikodušna ponudba, gospa Maksimilijana, premislite. Gospod Petazzi ne skopari, razmetava pa tudi ne.

Maksimilijana: Ne vem, kaj mi je storiti. Za trenutek stopim na sveži zrak, da malo premislim. Tačas se zabavajte. Takoj se vrnem! (*Odide iz salona in se skoraj zaleti v Luka, ki ima v naročju šopek rdečih vrtnic.*) Kaj pa ti tukaj počneš, Luka?

Luka: Letošnje prve vrtnice sem vam prinesel. Sem mislil, da bo v salonu bolj dišalo, ko imate takšne imenitne goste.

Maksimilijana: Pa takšni gostje. Vsi nekaj hočejo od mene, pa ne vem, kaj naj storim.

Luka: Sem malo poslušal, kaj vam obljublajo.

Maksimilijana: In kaj praviš na to? Ali naj prodam klavikord ali slike?

Luka: Grofica, jaz ne bi prodal ničesar.

Maksimilijana: Pa saj veš, da je še zadnja krava zastavljena. Niti svojega mleka ne bomo več imeli.

Luka: Sem vam rekel, da nič ne prodajajte! Sploh pa ne tem sleparjem.

Maksimilijana: Kako moreš tako govoriti o ljudeh, ki jih sploh ne poznaš.

Luka: Bolje, kot vi mislite. Poslušal sem pogovor med tem Lahom in oskrbnikom. Če bi vi to slišali, bi oskrbnika takoj odpustili.

Maksimilijana: Že nekaj časa se mi zdi, da me goljufa.

Luka: Bolj, kot si vi mislite.

Maksimilijana: Kaj pa praviš za Hansa in klavikord?

Luka: Meni se zdi, da bi rad prav poceni prišel do gradu. Mi je hlapec s Češnjic povedal, kako je tam kupoval graščino in se hvalil, da lahko boljšo dobi brez ficka.

Maksimilijana: Kako naj se jih znebim, da gospa Julijana ne bo zamerila?

Luka: Če ste vi za to, vam bomo pomagali vaši zvesti služabniki. Tega še ne veste, da je Pavlek odšel. Pa imamo že drugega, boljšega.

Maksimilijana: Sem se ustrašila, da bom morala sedaj jaz molst.

Luka: To pa ne, dokler bom jaz pri hiši. Kaj pravite, vam pomagamo?

Maksimilijana: Kako pa?

Luka: To je naša skrb. Vi pojdite v salon in še malo navijajte cene. Vzemite te rože s seboj in recite, da vam jih je nekdo poslal.

Maksimilijana: O Luka, tebi bolj verjamem kot tem bogatim gospodom. Kaj pa če bi kar rekla, da je naš vrtnar moj oboževalec, samo da se jih znebim

Luka: Tega ne recite, ker se vam bodo smejali. Mati Helena pa bi me takoj spodila z gradu. *(Ji ljubeče poda rože.)* Če bi pa kdaj to resno mislili, ne bi imel nič proti. *(Ona ga presenečeno pogleda in se zasmеji. Potem se vrne v salon, kjer ogledujejo porcelanaste krožnike z Napoleonovimi motivi. Helena jim razlaga slike na krožnikih.)*

Maksimilijana: Kdo pa se zanima za naš porcelan?

Oskrbnik: Gospod Petazzi si je premislil in bi namesto slik kupil kar te Napoleonove krožnike.

Petazzi: Bella signora, za vsakega vam dam dva goldinarja. Buono prezzo.

Maksimilijana: Bi kupili tudi skodelice? Imamo takšne posebne za tiste, ki imajo lepe brke, tako kot vi.

Petazzi: Ma, vero? Vse bi prodali?

Maksimilijana: Za dobro ceno vse. Kaj mi bodo skodelice, če ne bo več tako prijetnih obiskov, kot ste vi.

Helena: Ali se ti je zdaj zmešalo ali kaj? Pa menda ne boš prodala hišnega porcelana? Kako boš pa sprejemala goste? Ali bodo pili kar iz kozic?

Julijana: Maksimilijana, to pa res ni modro od tebe. Gospodinja lažje shaja brez klavikorda kot brez dostojne posode.

Oskrbnik: Potem pa hitro sklenimo posel, da si ne premislite. Ne bom več poslušal vaših tožb in po svetu iskal primernih kupcev. Dovolj imam tega!

Hans: Meine Güte, Fräulein Maksimilijana, kaj pa če vas kar tukaj, poleg vseh teh prič, prosim za Hand, vaša roka in potem vam ni treba nič prodati!

Maksimilijana: Zahvaljeni, gospod Hans, za to ponudbo, toda za malenkost ste zamudili. Moj resni snubec mi je pravkar poslal te vrtnice. Ali niso lepe? *(Pritiska jih na prsi. Vsi jo začudeno gledajo.)*

(Na dvorišču se sliši vpitje. Pritečeta Luka in Dore. Na dvorišču vpijeta. Priteče tudi Neža.)

Luka: Neža, Neža, hitro pokliči gospo Maksimilijano, takoj moram z njo govoriti.

(V salonu so pozorni na krike, grofica odpre vrata.)

Maksimilijana: Kaj se je zgodilo, da tako vpijete?

Luka: Dovolite, gospa, da zmotim vašo družbo. Pravkar se je k nam zatekel hlapec s češenjskega gradu. Grozne novice ima. Povej, Dore!

Dore: *(Ves zasopihan.)* Prišel sem iz gmajne in videl, da je vse razmetano okrog našega gradu. Zgleda, da je grad napadla neka roparska tolpa.

Julijana: Gotovo so slišali, da je bil grad prodan in so iskali denar.

Dore: Menda so govorili, da bodo vse moravške gradove nocoj obrali.

Julijana: Bog nam pomagaj! Takoj moramo domov, da poskrijemo dragocenosti. Hans, pojdimo!

Hans: Jaz, ich, jaz ne iti z vami. Iti na Štajersko. Schnell!

Petazzi: Mama mia, moji soldi. Kam naj jih skrijem?

Oskrbnik: Lahko jih daste tudi meni in jih spravim na varno. Ali pa naredimo kupčijo in vam ne bo več treba skrbeti za denar.

Maksimilijana: Nocoj ne bom ničesar prodala, da me bodo potem oropali. Kdor hoče skleniti kupčijo, naj pride drugič, ko ne bo več nevarnosti.

Petazzi: Mama mia, tako ne gre. Moji soldi, kam naj jih skrijem? *(Panično gleda naokrog in mošnjiček preklada iz žepa v žep.)*

Hans: Meine Güte, kako naj pridemo varno od tod?

Dore: Za primerno nagrado vas lahko pospremim do Trojan, če hočete.

Hans: Sehr gut. Ti iti z menoj, meine Güte. Jaz tebi lepo plačati za varno iti!

Petazzi: Kaj pa jaz? Kdo pa mene pospremiti? Mama mia, moji soldi.

Oskrbnik: Vas pa bom že jaz pospremil na varno. Seveda za primerno plačilo.

Petazzi: Jaz tebi plačati? Pa saj ti mene pripeljati sem. Jaz priti zaradi tebe. Jaz tebi že dati soldi, mama mia!

Maksimilijana: Kdo bo pa mene varoval? Saj te že vsa leta dobro plačujem.

Luka: Gospa, naj kar gre, za vas bom pa jaz poskrbel. Nič se ne bojte!

Maksimilijana: Prav imaš, Luka, gospodo je treba pospremiti na varno. Ti ostaneš pri meni.

Julijana: Kako pa naj z Ano prideva domov?

Hans: Meni se muditi. Na Štajerskem mene čakati, meine Güte. *(Doretu.)* Mi iti, hitro!

Dore: *(Nastavi roko za denar.)*

Hans: *(Nejevoljno izvleče mošnjiček in mu da en kovanec. Dore še kar drži roko, da mu da še enega in nato še enega. Potem zadovoljno pokima in gresta.)*

Hans: Auf Wiedersehen, meine Damen. Greva, schnell!

Petazzi: Tudi jaz iti. *(Oskrbniku.)* Vi iti z menoj?

Oskrbnik: *(Tudi on nastavi roko tako kot prej Dore.)*

Petazzi: Mama mia, diavolo, saj jaz tebi že prej dati!

Maksimilijana: Kar pojdi z njim in pri njem ostani, za vedno! In to takoj!

Oskrbnik: Tega pa od vas, gospa, nisem pričakoval. O tem se morava še pogovoriti. Pa zadnje plače še tudi nisem dobil.

Maksimilijana: So ti drugi že dovolj plačali. Izgini, sem rekla!

Petazzi: Jaz iti sam, tebi nič več plačati. Arivederci! *(Kar gre skozi vrata in hiti po dvorišču k izhodu.)*

Oskrbnik: *(Teče za njim.)* Saj grem z vami, gospod Petazzi, vas bom nocoj zastonj varoval, potem pa lahko postaneva družabnika in skupaj trgujeva. *(Oba hitro odideta.)*

Julijana: Tega pa si nisem mislila, da so ti dedci takšni strahopetci. Za Lahe je to splošno znano. Da pa je Hans takšna reva, si pa ne bi mislila. Vsak se boji samo za svoje solde.

Apel: *(Mirno riše in recitira.)*

Ljubezen zvesto najti, kratke sanje!
Zbežale ste, ko se je dan zazoril.
Modrost, pravičnost, učenost, device
brez dot žal'vati videl sem samice.

Helena: Poglejte mojega apela! Ali ni to pravi možki! Samo on se ne boji roparjev, samo on ni pobegnil in zapustil nas, ubogih žensk.

Apel: Kjer ni nič, še Bog ne more nič vzeti.

Luka: *(Se odkašlja.)* Ali sem jaz morda premajhen in me ne vidite?

Helena: Vi ste pa domač in je vaša dolžnost, da nas varujete.

Luka: *(Se odkašlja in pripravlja, da bo nekaj povedal.)* Oprostite, grofica Maksimilijana, ali lahko nekaj vprašam grofico Heleno v vaši prisotnosti in v prisotnosti grofice Julijane?

Maksimilijana: Seveda, kar z besedo na dan! *(Na prsi pritiska vrtnice, kar ohrabri Luka.)*

Luka: Grofica Helena, ali bi imeli kaj proti, če bi odslej bil jaz oskrbnik vašega gradu?

Helena: O tem odloča Maksimilijana, saj je grad njena last.

Maksimilijana: Luka, tvoje vrtnice so najlepše, kar sem jih kdaj dobila *(Jih pritisne na prsi in ga zapeljivo pogleda.)*

Luka: Pravzaprav sem vas hotel vprašati, ali bi imeli kaj proti, če bi bil z grofico Maksimilijano *(Se odkašlja.)* bolj domač?

(Vsi se spogledajo in začudeno nasmehnejo.)

Helena: Vedno sem dejala, da je ta naš vrtnar od sile gajčen. Da si bo pa upal zasnubiti našo Maksimilijano, pa si nisem predstavljala.

Julijana: Veste kaj, mama Helena, ta grad potrebuje gospodarja. Zgleda pa, da tudi ljubezni ne manjka.

(Luka se približa Maksimilijani in ji poljubi roko.)

Maksimilijana: Ko bom imela moža, oskrbnika sploh ne bom več potrebovala.

Luka: Če vam je prav, bom z veseljem opravljal obe nalogi.

Maksimilijana: Če mati nimajo nič proti? *(Se vprašujoče ozre proti Heleni.)*

Helena: Bolje je, da ima grad skrbnega in delovnega gospodarja kot pa zapravljivega gospoda. No, pa bo le ohcet.

(Luka in Maksimilijana se spogledata in veselo nasmehmeta drug drugemu.)

Julijana: Veliko sreče vama želim. Mislim, da je Luka za vas bolj pravi kot preračunljivi in strahopetni gospodje, ki so jo pravkar ucvrli z gradu.

Helena: *(Skrivnostno pogleda apela, se postavi k portretu in vpraša družbo.)* Ali ni moj portret lep?

Apel: Tako kot vi, grofica Helena. Kar dolgčas mi bo po vas.

Helena: Do svatbe boste ostali na gradu. Goste boste zabavali z vašimi pesmicami, pa tudi za ples z vami se ne bi preveč branila. *(Ga zapeljivo pogleda.)*

Apel: *(Pogleda Julijano in Ano.)* Morda bi pa vaju kar jaz pospremil do doma, jutri pa začnemo z novim portretom?

Julijana: Izgledate tako nedolžno, pa ste sila prebrisani.

Maksimilijana: Tudi vi morate imeti svoj portret, gospa Julijana. Do najine svatbe bo že gotov. Takrat se pa spet vidimo pri nas.

Julijana: Pa naj bo tako!

Helena: Samo da ne bo lepša kot jaz, pa ti oprostim, da me zapuščaš.

Luka: Svatba bo! In to kmalu, zato kar pohiti s portretom!

(Zvonenje.)

Imenje, 2. marca 2007

Ljudmila Novak